

Setembre crític | | Actualitzat el 12/12/2022 a les 14:22

?(Sobre)viure del bosc

Reportatge sobre la situació laboral dels treballadors forestals i quines són les perspectives de futur del sector | Tot i la gran sinistralitat, hi ha una bombolla de silenci al voltant d'aquest fet, tant en l'àmbit social com en el mediàtic

En Fidel, coordinador de l'equip de terreny d'Integra Pirineus desbrossa una zona de sotabosc | Bruna Cases / RUIDO Photo

Catalunya és la quarta regió més boscosa d'Europa. Pins, roures i alzines són les espècies que predominen en el nostre territori. Dels pins se n'extreu la fusta i dels roures i alzines la llenya. Un 41,5% del nostre territori és massa forestal arbrada, i d'aquest, un 63% és aprofitable. No obstant això, se n'explota amb fins comercials menys d'un 25%, quan hi hauria marge per maniobrar i treure més fusta del bosc sense perjudicar-lo. És a dir, a Catalunya consumim 5 milions de metres cúbics de fusta cada any, d'aquests, 700.000 metres cúbics s'extreuen de boscos catalans, quan de forma sostenible se'n podrien treure 2,5 milions.

El 76% dels nostres boscos són privats. Quan un propietari vol gestionar un bosc contacta amb un enginyer forestal, que li fa un pla d'ordenació o bé demana permís a l'administració. Aleshores, es posen en pràctica les empreses de treballs forestals, de vegades liderades pels rematants, que són els qui coordinen els treballadors i fan d'intermediaris entre els propietaris i les serradores. Rarament, les mateixes empreses tenen a la seva disposició un enginyer, però hi ha excepcions.

«A l'època dels avis tallar un bosc et donava tant benefici que et podies comprar un pis a Barcelona», diu més d'un quan es parla del sector forestal. Actualment és un sector petit -a Catalunya ocupa 2.914 treballadors, 2.150 per compte d'altri i 764 per compte propi -, sense ajudes suficients, poc modernitzat i precaritzat. El sector agrari representa el 0,9% del producte interior brut (PIB) de Catalunya. I a dins d'aquest, la silvicultura és el 0,04%.

«Fins ara, que no ha començat a pujar el preu de la fusta, ha sigut difícil tirar l'empresa endavant, i em preocupava que el meu fill la volgués agafar», explica Manolo Bautista, que està al capdavant d'Explotacions Forestals M. Bautista, l'empresa forestal més gran del Solsonès. Els motius d'aquest estancament del preu són molts: les característiques dels arbres del nostre territori -que no tenen la mida ni la qualitat dels de molts llocs d'Europa-; l'escassa gestió de les últimes dècades, que es basava en tallades diamètriques que han provocat la descapitalització dels boscos; l'oligopoli de les serradores que determinen el preu; el mercat poc valorat al qual s'ha destinat la fusta -com són els palets o la biomassa -; la poca coordinació entre les polítiques forestals dels diferents governs i la falta de mecanització, entre altres.

Elaboració de la infografia: Anna Montraveta Riu Foto: Bruna Cases / RUIDO Photo

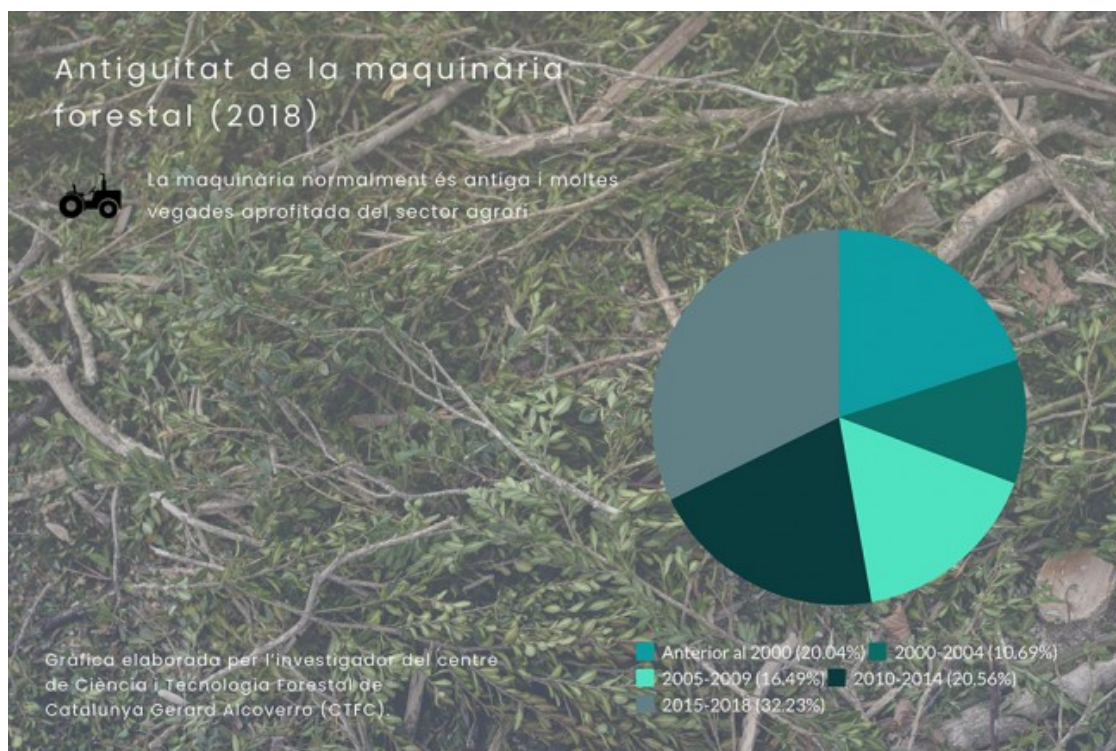
Els peons són qui fan la feina al terreny, ja sigui fent de motoserristes -és a dir, tallant i desbrancant els arbres-, de tractoristes o de camioners. En algunes empreses, encara utilitzen cavalls per arribar als llocs de més difícil accés. En algunes altres, maquinàries grans com processadores, per feines més a l'engròs. Tot i això, es repeteix en totes el mateix clam: «Falten treballadors».

Cada matí, amb la sortida del sol, els treballadors es desplacen fins al bosc. De vegades, estan contractats per empreses forestals, altres treballen com a autònoms per tasques concretes. Com que són feines dures i temporals és difícil establir una quadrilla permanent, per tant, hi ha rotacions i temporalitats que dificulten la gestió del règim contractual dels treballadors.

«Herois, gasolina i motors»

El treball és físic i dur, i està molt poc mecanitzat en comparació amb els altres sectors professionals. La majoria d'empreses compten amb motoserres - que pesen al voltant de 6 kg-,

tractors agrícoles i camions. Les més grans, i que aposten per la mecanització, també tenen autocarregadors i processadores, entre altres màquines. No obstant això, la mecanització suposa una inversió molt gran i, tot i que les ajudes cobreixin el 40% de la inversió, s'han d'avançar els diners i s'ha de comptar el manteniment. A més, hi ha empresaris i treballadors que creuen que per les feines que fan i per l'orografia dels nostres boscos -irregulars i amb desnivell- aquestes eines són poc útils i pràctiques.

Elaboració de la infografia: Anna Montraveta Riu Foto: Bruna Cases / RUIDO Photo

Fa pocs anys que es va establir el conveni col·lectiu del sector dels Serveis Forestals de Catalunya. Segons aquest document el temps de descans setmanal és de dia i mig i les vacances són de 22 dies laborables, en proporció del temps treballat. El conveni determina també quan a causa de les condicions meteorològiques no es pugui treballar: «S'hauran de suspendre les tasques que s'estiguin duent a terme en cada moment, acumulant-se el saldo d'hores pendents fins a la completa realització de la jornada de treball, en una bossa d'hores que haurà de compensar la persona treballadora a l'empresa en el termini de quatre mesos des de la seva generació». El salari establert pels peons és de 14.000 euros l'any.

A l'hora de la veritat, però, molts treballadors cobren per jornada o per tona. Conseqüentment, cobren segons els dies que treballin -si ho decideixen, poden treballar els diumenges o durant les vacances- i no cobren els dies que, per força major, com pot ser el clima o un grau alt de pla Alfa, no és possible anar al bosc.

Un altre dels grans inconvenients són els riscos laborals. Tot i que les empreses forestals asseguruen els Equips de Protecció Individual (EPI), és un dels sectors professionals on hi ha més accidents de treball i un grau més alt de sinistralitat. La qualitat dels EPI ha evolucionat als últims anys, però dista de ser com els que hi ha a la resta d'Europa, explica el Bernat Padró, treballador del sector: «Hi ha una diferència cultural. A Europa, com que és un sector que dona

més diners, es poden permetre una inversió més gran en la seguretat, van molt més protegits». «Són equipaments poc pràctics, incòmodes i fan calor», argumenten altres treballadors. Tot i això, són eines necessàries de prevenció i de protecció davant dels accidents.

Els treballadors s'organitzen per àrees i tipus de treball segons la seva experiència i la dificultat de cada terreny Foto: Bruna Cases / RUIDO Photo

Òscar García, professor de l'Escola Agrària del Solsonès, explica que hi ha poca consciència del perill: «No hi ha percepció del risc, en molts casos hi ha un imaginari compartit d'herois, gasolina i motors. Encara manca una cultura al voltant de la seguretat i salut laboral». Josep Plasencia, també formador en el sector, s'afegeix a la crítica: «Falta cultura dels perills del bosc, en alguns casos ni el mateix enginyer es posa el casc». Parlant amb treballadors, defensen que «el bosc és com és, no hi pots fer res si té els perills que té». A Catalunya, així com a la resta d'Espanya, el sector forestal té un grau alt d'accidentalitat i sinistralitat en comparació a la resta de sectors professionals.

Elaboració: Anna Montraveta Riu Foto: Bruna Cases / RUIDO Photo

Tot i la gran sinistralitat, hi ha una bombolla de silenci al voltant d'aquest fet, tant en l'àmbit social com en el mediàtic. Si es fa una recerca d'accidents forestals o morts forestals a Google, es pot veure que només es parla de bombers, guardes forestals i motoristes que s'han mort en pistes forestals o en incendis. Ni rastre dels treballadors. En canvi, això és el que diu: l'Agència Europea per la Seguretat i la Salut al Treball: «L'agricultura i la silvicultura es troben entre els sectors laborals més perillosos d'Europa, amb un alt nivell d'accidents en què intervenen vehicles, maquinària i manipulació de bestiar. L'exposició a plaguicides químics, vibracions, soroll i estrès també comporta riscos per a la seguretat i la salut».

Encara que aquesta sigui la situació, no hi ha un conveni de riscos laborals específic pel sector forestal, sinó que s'han d'adherir al Reial decret 1627/97, de 24 d'octubre, on s'estableixen les disposicions mínimes de seguretat i salut a les obres de construcció. Tanmateix, les inspeccions de treball són escasses, perquè no es declara la seu de treball - essent els boscos una seu canviant-. «Com que és un sector petit i mou poca gent i poc volum de diners, el govern no ofereix ajudes. Com que no les ofereix, tampoc no pot obligar a complir amb les inspeccions i els controls», argumenta Josep Plasencia.

Masculinització i racialització dels treballadors

Totes aquestes condicions provoquen que moltes vegades siguin les persones migrades que acaben d'arribar qui ocupin aquests llocs de treball. Antigament, els treballadors dels boscos eren persones locals, però amb la tercera onada migratòria es va anar omplint de persones de l'Europa de l'est. La visió social que hi ha dels treballadors forestals està plena de perjudicis: «Això té a veure amb la desvaloració dels oficis que hi ha actualment, sembla que si vals has d'anar a la universitat», defensa Pere Barbens, rematant de l'empresa Fustes Solsonès, SL. Oriol Molà, formador del Centre de Formació Forestal Especialitzada (CFFE) i treballador del sector, apunta que «hi ha hagut la consciència que tothom podia treballar al bosc, però es necessita una bona

formació prèvia per fer-ho». La Laura Vivet, coordinadora del CFFE, explica: "Aquesta desvaloració ensorra el sector i no li permet dignificar-se".

A la zona del Cadí-Moixeró Integra Pirineus està fent una tasca d'aclarida de millora i d'habilitació de la zona per pastures Foto: Bruna Cases / RUIDO Photo

Aquesta infravaloració està relacionada amb el despoblament del territori rural, així com amb les connotacions socials negatives de la tala d'arbres, l'impacte visual que té i la manca de cultura forestal. En els últims anys, la massa forestal del nostre país ha augmentat a causa de la industrialització, que ha provocat un èxode del camp a la ciutat. «Als darrers anys hi ha hagut un distanciament de la radicació del territori rural, lligat amb la manca d'oportunitats laborals i la idea romàntica del bosc», explica Gerard Alcoverro, enginyer forestal i investigador del Centre de Ciència i Tecnologia Forestal de Catalunya (CTFC). «El despoblament del món rural ha creat un problema generacional, gent que ara es dedicaria al sector va migrar a les ciutats i, per això, ara estem contractant a correcció i sense formació», defensa Laura Vivet.

Malgrat tot, com sempre, hi ha excepcions. Joan Vendrell és un solsoní de 26 anys que, de forma autònoma, ha començat a treballar al sector: «Abans feia de comercial a Mallorca i durant la pandèmia vaig veure que volia tornar i que dedicar-me a la llenya i a fer feines forestals podria ser una opció». El prejudici del sector també el sent present: «Molta gent em pregunta si em dedico a això perquè no trobo res més, però m'hi dedico perquè m'agrada i perquè em surten els números».

Joan Vendrell davant del seu estoc de llenya per aquest hivern abans de ser repartit, al Solsonès Foto: Bruna Cases / RUIDO Photo

Una altra excepció és Integra Pirineus, una fundació situada a l'Alt Urgell que treballa al sector forestal i ofereix oportunitats laborals a persones amb risc d'exclusió social i en situació de discapacitat. «Vam néixer fa onze anys, al principi eren cinc treballadors al bosc i ara en són dotze», explica Urgell Escriba, gerent de l'empresa. Integra Pirineus treballa tant per a l'administració pública com per a privats, fent aclarides de millora, prevenció d'incendis i tasques de desbrossament. A més, s'encarreguen de la gestió forestal d'Alinyà, on aprofiten la fusta per fer estella que es reparteix a les calderes de la comarca. Integra Pirineus també es finança amb subvencions, que faciliten que puguin aplicar una millor gestió sostenible i generar unes condicions dignes als treballadors.

Tot i això, la gestió sostenible i les bones condicions haurien de ser extrapolables a totes les empreses. «És molt important que en una empresa hi hagi una persona sensibilitzada i formada amb la gestió forestal i que controli que s'apliqui el pla tècnic i que es treballi de manera sostenible. Les obres forestals haurien de tenir controls similars a les obres del sector de la construcció, haurien de ser gestionades i supervisades en tot moment per enginyers forestals, i això no s'exigeix», defensa Juan Antonio Arévalo, enginyer d'Integra Pirineus. «La rendibilitat de les actuacions forestals no pot embargar el futur dels boscos», conclou.

Una de les comunitats més presents en el sector és la romanesa, que és la tercera diàspora de Catalunya pel que fa al nombre d'habitants. Catalin Ionel Caileanu és originari de Romania, i va començar a treballar al bosc quan tenia divuit anys. Al cap de sis mesos va demanar un augment de sou, i com que no li van concedir, es va fer autònom amb el seu pare. «Quan arribes d'un altre país busques guanyar diners per poder-los enviar a la teva família, i el sector forestal, tot i que és una feina dura físicament, és un lloc on t'agafen i et paguen bé», explica. «Has de comptar que al dia talles entre 85 i 100 pins, i entre 4 i 5 pins tens una tona. El preu de la tona és d'entre 20 i 30 €, per tant, al dia pots fer uns 500 euros bruts, sense comptar despeses», especifica Catalin

Ionel Caileanu. Així doncs, molts homes que arriben de Romania i busquen feina, a través dels contactes que fan aquí, i sense una formació prèvia, acaben treballant en aquest sector.

El sector també es caracteritza per la masculinització, només un 2% dels professionals són dones. Judit Baltanàs i Anna Maria Bubé són les dues alumnes noies dels vuit que aquest any han començat la primera remesa de l'FPO dual d'aprofitaments forestals del CFFE. Judit Baltanàs explica que va començar la formació per interès personal, però que s'ha convertit en la seva vocació, concretament vol ser xofer forestal: «He vist que falta molta educació i cultura del sector, fins i tot ens han dit assassins per gestionar el bosc». Anna Maria Bubé va deixar de treballar en una fàbrica càrnia per dedicar-se al món forestal: «Ho he deixat tot per venir a fer això, i és al que em vull dedicar en un futur».

Ambdues reivindiquen la discriminació que han sofert pel fet de ser dones forestals: «Més d'una vegada m'han demanat si jo també feia servir la motoserra, el problema és que ens falten referents dones», apunta Anna Maria Bubé. «Més d'una persona m'ha dit que les dones no porten màquines forestals. Crec també que nosaltres mateixes ens posem barreres i no hem de permetre que els homes ens diguin què no podem fer com a dones. Ara mateix m'han arribat dues ofertes laborals i em fa por com reaccionaran pel fet de ser dona». Les dues defensen que cal parlar-ne i apropar el sector des de petites a les escoles.

Professionalitzar per dignificar

Al conveni col·lectiu s'especifica que els peons han de fer sis hores obligatòries de formació. «Recordo que vam fer una formació de riscos laborals sis o set anys després de començar a treballar, la va fer una noia que no coneixia el bosc, però ara ja t'ho demanen des de les empreses», afirma Catalin Ionel Caileanu. Més enllà dels riscos laborals, les empreses ofereixen una formació bàsica al principi: «Nosaltres els fem anar dos dies a veure els més veterans, que els expliquen com s'ha de fer anar la motoserra», apunta Pere Barbens.

Si vols treballar en el sector forestal, a part de cursar la carrera d'enginyer forestal, per una banda, pots fer formació a les escoles agràries - que depenen del Departament d'Agricultura- o cursar el grau mitjà o superior de Gestió Forestal en instituts - que depenen del Departament d'Educació. En general, la crítica és que les assignatures que s'imparteixen són molt variades, atès que les sortides professionals van des d'exercir de guies en parcs naturals fins a rematants, i no sempre donen resposta a les necessitats de formació de la gestió forestal.

Per altra banda, diverses escoles organitzen cursets especialitzats amb el suport del SOC. Aquest tipus de formació és més específica i està dirigida tant a persones que es volen iniciar al sector com a persones que ja hi treballen. Josep Plasencia va ser un dels creadors de l'Escola d'Oficis Forestals (EOF), que buscava donar resposta a aquesta manca de formació present en el sector: «Crec que la solució, perquè hi hagi més formació, és predicar amb l'exemple. A l'EOF vam proposar una formació dual, en què els alumnes també treballaven en el sector, però vam haver de tancar perquè amb la COVID no vam tenir ajudes i les condicions del certificat laboral eren molt estrictes».

El CFFE, situat a Montesquiú, es dedica a les formacions especialitzades amb aprofitament forestal Foto: Bruna Cases / RUIDO Photo

Actualment, qui continua oferint aquest tipus de cursos és el Centre de Formació Forestal Especialitzada (CFFE), situat a Montesquiú. Aquest centre va néixer amb la voluntat de dignificar i professionalitzar el sector. Es va crear el 2007, després que un grup de treballadors forestals catalans anessin a un concurs d'Europa i quedessin últims. Els treballadors van veure la necessitat de formar-se a l'estranger i aplicar aquesta formació al nostre territori, amb el suport de l'administració local. En aquesta línia, tots els formadors del CFFE són també treballadors actius al sector. «Aquí no hi ha hagut tanta cultura forestal comparat amb Europa, entre altres coses, perquè no hi ha boscos comunals gairebé, el privat té més barreres econòmiques, burocràtiques i fa que hi hagi un desconeixement del bosc», concreta Oriol Molà, formador del centre i treballador del sector.

«Protocol·litzar la feina i professionalitzar-la és una manera de disminuir els riscos i de millorar les condicions de treball», apunta Òscar García. Una altra eina per disminuir-los són el full d'avaluació de riscos, un document que s'omple abans de començar la tasca i que situa al treballador -amb les coordenades i les característiques del territori-, avalua els riscos que pot tenir la tasca concreta i fixa un pla d'emergència -amb contactes i punts de trobada-. Oriol Molà defensa: «En la disminució de riscos laborals hi juga el coneixement, la tècnica, l'aplicació de prevenció de riscos i el sentit comú».

El Consell Europeu de Capacitats Forestals i Ambientals (EFESC), amb la gestió del CTFC, el 2012 van començar a implementar el Carnet de Motoserrista Europeu, l'únic reconeixement en l'àmbit europeu que avalua les habilitats i coneixements sobre aquesta eina. En l'actualitat, en moltes de les subhastes de boscos públics a Catalunya es valora i s'afavoreix les empreses amb treballadors titulats amb el carnet. «És important que les licitacions tinguin les pautes clares, d'aquesta manera es regularia més el sector», reitera Oriol Molà. En aquestes mateixes subhastes també es valora si hi ha treballadores dones. Però com s'apuntava, les dades estan

masculinitzades: de 436 Carnets de Motoserrista Europeu que s'han entregat a Espanya, només 12 són en mans de dones.

Canvi de paradigma

L'avenir del sector passa per la professionalització i, en conseqüència, la formació dels treballadors. Així, les condicions milloraran, els sous i els horaris seran més dignes i els riscos laborals disminuiran. La feina es revalorarà i els joves estaran més motivats per dedicar-se als treballs forestals. Per fer front a la manca de treballadors, hom veu com una opció la formació de persones a l'atur o de persones internes en centres penitenciaris per treballar al bosc. Josep Plasencia explica que ja es va intentar i no va funcionar: «Amb algun govern es va provar, però no va ser efectiu, la gent no va continuar dedicant-se al sector. Hauria estat més útil haver invertit en empreses forestals per crear llocs de treball amb la finalitat de mantenir-los i professionalitzar-los». Una eina que pot fomentar el contacte entre empresaris o propietaris i treballadors és l'Ocupforest, una borsa de treball forestal.

L'augment de les subvencions, la facilitació dels tràmits i el suport institucional també és una reivindicació per fer més accessible el mercat laboral del sector. «Hi ha moltes traves administratives i s'han de demanar molts permisos. El gran problema és que el treballador forestal no s'ha cuidat, sort dels pocs que ens apassiona i hem decidit dedicar-nos-hi igualment», apunta Manolo Bautista. «El discurs polític és buit, l'administració està deixant de ser útil i pràctica per culpa de tota la burocràcia. A més, la investigació que s'està fent és molt exigent tenint en compte la situació del sector, es necessiten polítiques i accions que puguin aterrar i revertir-se al territori», defensa Juan Antonio Arévalo.

Les condicions climàtiques poden dificultar les condicions de feina dels treballadors Foto: Bruna Cases / RUIDO Photo

Si a aquestes mesures s'hi afegís l'augment de la transparència del sector, més persones tindrien la possibilitat de formar-ne part: «Vaig intentar dur a terme l'explotació d'alguns boscos guanyant subhastes, però com que ja hi ha una coneixença entre les empreses i els actors, em va ser difícil poder ser competitiu», apunta Catalin Ionel Caileanu. Josep Plasencia i Joan Vendrell també s'han trobat en una situació semblant: «Jo faig el que les empreses grans no volen, com neteges, boïgues i aclarides», especifica Joan Vendrell.

La figura del rematant és una incògnita en els anys que venen. Algunes serradores han absorbit la figura per manca de professionals: «Jo crec que acabarà desapareixent, perquè no hi ha joves com jo que s'hi dediquin», defensa Pere Barbens. Contràriament, Manolo Bautista creu que la professió no està en perill d'extinció: «Jo tinc molta feina, i fem més tasques que només portar la fusta a la serradora, per tant, és difícil que les serradores ho puguin assumir».

Molts experts i algunes empreses no entenen el futur sense la mecanització del sector. Altres s'hi mostren contraris i tenen una visió immobiliària: «Les màquines no estan adaptades al terreny irregular i al desnivell dels nostres boscos, i això fa que també puguin provocar accidents de treball», opina Pere Barbens. «La maquinària té problemes, per exemple et carregues més fàcilment els arbres xics que són el futur del bosc, no són tan precises i no poden passar per tot arreu, no són tan maniobrables», defensa Joan Vendrell.

El Centre de Ciència i Tecnologia Forestal de Catalunya (CTFC) té un grup de recerca destinat a la investigació per potenciar la mecanització del sector. La maquinària que s'utilitza a Catalunya s'importa, tot i que hi ha empreses que s'encarreguen d'adaptar-la als nostres boscos -es van començar a adaptar sobretot amb els incendis del 1998-. Catalunya és una de les comunitats autònomes més poc desenvolupades pel que fa a la mecanització, i Espanya en comparació amb Europa, també.

Des del CTFC defensen que hi ha una viabilitat tècnica i econòmica de mecanitzar el sector en el nostre territori: «La mecanització ha permès un gran salt endavant quan hi ha hagut desastres i quan hi ha hagut demanda. A més de fomentar la revalorització del producte, la seguretat de l'operari -i la dignificació- i disminuir l'emissió de CO2, perquè hi ha més productivitat amb menys temps», explica Gerard Alcoverro, membre del grup. «Quan parlem de mecanitzar no només ens referim a grans màquines, també a millorar el sistema ja usat», afegeix. Un exemple de màquina adaptada al terreny que pot ser útil en alguns dels nostres boscos és el cable aeri. «S'ha de mecanitzar, però de forma controlada i selectiva, tenint en compte la gestió forestal», destaca Juan Antonio Arévalo.

«El que és clar és que necessitem un pacte de gestió forestal sostenible», resumeix Gerard Alcoverro. Una altra solució que es proposa és la recerca d'altres utilitats de la fusta. Cada cop més s'utilitza la fusta contralaminada en la construcció -un ús fomentat pel moviment europeu Wood4bauhaus-. També s'han trobat alternatives, com la creació de material sintètic amb la cel·lulosa dels arbres, cada vegada més present en el món de la moda.

La fusta es considera un dels productes del segle XXI, que permetrà descarbonitzar l'economia i substituir derivats del petroli amb derivats de la mateixa fusta. «Avui dia tot el que talles ho pots aprofitar, estem en un canvi de paradigma en el qual s'està tornant a donar més importància al bosc per fabricar energia, un exemple és la biomassa», conclou Oriol Molà. Així, aquesta demanda generalitzada de productes d'origen natural en els diferents sectors econòmics pot provocar una revalorització dels productes del bosc i un reconeixement de l'ofici forestal.